

Nije znanje znanje znati već je znanje znanje dati

Metodika nastave za osposobljavanje i usavršavanje planinara

Često su planinarski vodiči, instruktori, treneri planinarskih disciplina i iskusni planinari u prilici da svoja iskustva i znanje podele sa onima koji sa planinarenjem započinju ili žele da svoja znanja i veštine usavrše. Iako osposobljavanje i stručno usavršavanje ima ponekad neformalan karakter, planinarska organizacija ima ne samo potrebu već i obavezu da obuke sprovodi permanentno u skladu sa zakonskim propisima, programskim zadacima i ciljevima. Metodika nastave nas upućuje na ispravan i efikasan put transfera znanja.

Zadaci obuke

Obuke koje sprovodi planinarska organizacija vrše se u cilju realizacije ostvarivanja sledećih zadataka:

- Podizanje nivoa bezbednosti prilikom realizacije planinarskih akcija, omasovljenje planinarske organizacije i postizanje vrhunskih sportskih rezultata jesu osnovni zadatak i razlog sprovođenja obuka u planinarstvu.
- Permanentno stručno usavršavanje sportskih stručnjaka i svih članova planinarske organizacije radi usvajanja savremenih dotignuća i tendencija razvoja planinarskog sporta.
- Širenje upotrebljivih planinarskih znanja, veština i etičkih načela van planinarske organizacije.
- Obuka iz nesportskih oblasti planinarske organizacije - ekologije, planinarskog turizma, ishrane u prirodi i drugih specifičnih ciljeva.
- Usaglašavanje standarda i procedura unutar PSS i usaglašavanje nacionalnih standarda i procedura sa standardima i procedurama UIAA.
- Evaluacija nastavnih aktivnosti, postavljenih zadataka i ciljeva: samoevaluacija, eksterna (spoljna) evaluacija.

Ciljevi obuke

Ciljevi koji se žele postići vršenjem stručnog osposobljavanja i usavršavanja su:

1) Vaspitni ciljevi

Shvatanje značaja postojanja etičkog kodeksa i pravila ponašanja

Usvajanje stavova i obrazaca ponašanja definisanih etičkim kodeksom

2) Obrazovni ciljevi

Usvajanje znanja i razumevanje usvojenih znanja. Ovladavanje veštinama neophodnim za sprovođenje vodičke delatnosti

3) Funkcionalni ciljevi

Osposobljavanje planinarske populacije za primenu propisanih procedura prilikom izvođenja planinarskih aktivnosti

Didaktički principi

Didaktički principi kojih se prilikom realizacije obuke pridržavaju nastavnici su:

- Princip postupnosti i sistematičnosti
Postupnost i sistematičnost podrazumeva prenošenje znanja i veština na logičan način u skladu sa osobenostima polaznika obuke. U procesu učenja važno je ići od lakšeg ka težem, od poznatog ka nepoznatom. Tako se osnovna znanja i veštine usvajaju tokom osnovne planinarske obuke, a složenija materija se pred polaznike iznosi na obukama za specijalnosti. Unutar svake obuke, svake teme i nastavne jedinice rukovodimo se ovim bazičnim principom.
- Princip očiglednosti
Poznato je da slika vredi više od hiljadu reči, svakako je jasno da se na primer čvorovi mogu naučiti mnogo lakše ako polazniku pokažemo kako se vezuju umesto da mu način vezivanja objašnjavamo rečima. Očiglednost kao nastavni princip zahteva da se u toku nastave formiraju pojmovi i predstave na osnovu čulnog percipiranja proučavanih predmeta, pojava ili njihovih slika.
- Princip svesnosti i aktivnog učenja
Učenje bez razumevanja naučenog obično nazivamo učenje "na pamet". Naučene činjenice bez svatanja značenja onoga što smo naučili nam ne koriste ni malo ili, još gore, dovode nas u zabludu o sebi i znanju koje posedijemo.
- Princip povezanosti teorije sa praksom
Tokom obuka planinara moguće je, čak neophodno ostvariti jedinstvo teorije i prakse. Tokom teorijskih časova koji prethode časovima vežbe i prakse treba iznositi one činjenice, procedure, teorije i zakonitosti koje se u praksi mogu potvrditi, proveriti i primeniti. Učenje neprimenljivih prevaziđenih znanja i veština na inače kratkim obukama ne doprinose ostvarivanju postavljenih zadataka obuke.
- Princip naučnosti
Polaznici obuka treba da upoznaju one činjenice koje su u savremenoj nauci sigurno utvrđene. U obuci nema mesta iznošenju nedovršenih, nedokazanih i neproverenih pretpostavki u vidu gotovog znanja. Treba ovde naglasiti i potrebu usvajanja i prihvatanja usaglašene terminologije. Veoma je važno da celokupna planinarska populacija poznaje i koristi jedinstvene nazive za pojave, postupke i opremu u planinarstvu.
- Princip trajnosti znanja
Pod trajnošću znanja se podrazumeva se zahtev da se znanja i veštine usvajaju temeljno kako bi se mogla reprodukovati i primeniti u planinarskoj aktivnosti. Od znanja i veština koje se usvajaju tokom obuka namenjenih planinarima zavisi bezbednost pojedinaca pa i čitavih grupa u planini. Nivo usvojenosti mora biti veoma visok, a veštine i znanja moraju biti uvek primenljivi. Za ona znanja i veštine za koje se pretpostavlja da se tokom obuke ne mogu usvojiti trajno predviđa se vremenski definisano obnavljanje kroz procedure stručnog usavršavanja i obnove licence.
- Princip ekonomičnosti
Potreba za primenom ovog inače univerzalnog principa naročito je izražena tokom obuka namenjenih planinarima. Relativno složena i obimna obuka često se sprovodi u slobodno vreme koje planinari za obuku mogu izdvojiti i na lokacijama koje su udaljene. Princip ekonomičnosti nam nalaže da raspoložive resurse planiramo, rasporedimo i koristimo sa što manje nepotrebnog rasipanja.
- Princip bezbednosti
Bezbednost učesnika akcije je preduslov bavljenja planinarstvom, zato se i tokom izvođenja obuke moramo voditi istim principom. Kada lice koje vrši obuku naglašeno

brine o ispunjavanju bezbednosnih standarda ono zapravo usmerava polaznike obuke da je bezbednost u planini prioritet koji se ne sme zanemariti.

- Princip individualizacije nastavnog rada

Polaznici obuka u planinarstvu koji čine grupu najčešće imaju veoma različita predznanja o planinarenju, često su različitog starosnog doba i stepena formalnog obrazovanja. Stoga je neophodno za svakog polaznika obuke utvrditi koji su to temelji od kojih se zida njegovo znanje. Dinamika usvajanja novog znanja i veština je takođe individualna, ne može se očekivati da će svi polaznici istom brzinom usvajati servirane informacije i procedure. Neophodno je nivo i tempo rada prilagoditi svakom polazniku.

Nastavne metode

Metode su načini ili putevi izvođenja obuke u svrhu postizanja zacrtanog cilja i zadatka. Adekvatna nastavna metoda je ona koja u određenoj nastavnoj situaciji najbolje rešava pitanja postupanja u nastavnom procesu.

U osnovi se razlikuju verbalno-tekstualne i ilustrativno-demonstrativne metode.

Verbalno-tekstualne

Živa reč je osnovni način prenošenja i usvajanja znanja. Nastavnikovo izlaganje je ponekad jedini način da se shvate apstraktni pojmovi i predstave. Izlaganje može imati vid pripovedanja, opisivanja i objašnjavanja. Razgovor kao metoda se često koristi u kombinaciji sa drugim metodama, prilikom obavljanja i utvrđivanja gradiva i provere znanja. Usmeno izlaganje i razgovor se u praksi veoma često prepliću. Rad sa tekstom se prilikom obuka u planinarstvu svodi na upotrebu udžbenika, priručnika, literature, radnih listova i testova tokom nastavnog procesa.

Ilustrativno-demonstrativne metode

Nastavni oblici zasnivaju se na demonstriranju ilustracijama, predmetima, objektima i drugim sredstvima u učionici (tabla, slike, karte, film, modeli, oprema, multimedijalna oprema), vežbalištu, prirodnoj sredini ili sportskom objektu (stazi, poligonu, penjalištu, veštačkoj steni, speleološkom objektu..). Kod obuka planinara treba insistirati na primeni ovih metoda u približno realnim uslovima i pri tome obratiti pažnju na didaktičke principe bezbednosti i ekonomičnosti.

Oblik nastave

Nastavni oblici su osmišljeni i planinarski vidovi organizacije rada sa polaznicima obuka u planinarstvu.

Frontalni (kolektivni) rad se odvija kroz neposredni kontakt između cele grupe polaznika i predavača. Prednost ovakvog oblika je visok stepen ekonomičnosti korišćenja stručnog i ostalog rada, prostora, opreme i materijalnih troškova svake vrste. Ovim oblikom je moguće obuhvatiti veliki broj polaznika. Manjkavost ovog oblika su to što se na ovaj način ne respektuju individualne razlike među polaznicima (princip individualizacije) što doprinosi prosečnim rezultatima obuke.

Grupni rad podrazumeva da su polaznici obuke podeljeni u grupe prema određenom kriterijumu i da pritom rešavaju zadatke tragajući za rešenjima zajednički. U fazi izveštavanja iznose pred ostale grupe rezultate svoga rada. Sve grupe mogu biti angažovane na rešavanju istog zadatka i na takav način polaznici se podstiču na takmičenje. Podela različitih zadataka prilikom obrade novog gradiva pretpostavlja da će gradivo (lekcija) biti podeljeno na manje celine, obrađeno po grupama i zatim prezentovano i analizirano na zajedničkom času. Grupe se mogu određivati biranjem članova nasumice (prema rednom broju, azbučnom redu i sl.) ali ako se želi postići neki specifični cilj svrsishodnije je grupe određivati na osnovu sklonosti, predznanja i uopšteno, u skladu sa određenom potrebom. Najčešće se postavlja pitanje da li želimo ujednačene grupe ili želimo vršiti neki oblik segregacije, na primer izdvojiti polaznike koji su napredni ili zaostaju u napredovanju. Bitno je da se formiranje grupe vrši planski, a ne stihijski. Grupni rad je prilikom izvođenja obuke gotovo neizbežan u slučaju kada obuku pohađa veći broj polaznika. Tada se obavezno formiraju manje grupe prilikom realizacije vežbi i praktične nastave.

Individualni rad se ostvaruje direktnim kontaktom nastavnika i polaznika. Individualizovana nastava podrazumeva nastavne postupke kojima se mogu zadovoljiti individualne potrebe svakog polaznika tako da do maksimuma utiče na njegovo napredovanje. Posle upoznavanja individualnih karakteristika polaznika biraju se postupci i sredstva koja će dati najbolje rezultate. Individualno prilaženje polazniku je vid povremene pomoći predavača polazniku u uslovima frontalne i grupne nastave. Pojam individualizovane nastave se vezuje za samostalan i aktivan rad polaznika u okviru kolektiva. Manjkavost ovog načina rada je neekonomičnost zbog velike potrošnje vremena nastavnika po jednom polazniku.

Tip časa

Čas obrade novog gradiva

Čas usvajanja novog gradiva zauzima centralno mesto u ukupnom fondu časova za realizaciju programa obuke. U njegovoj strukturi se razlikuju tri dela i to uvod, obrada novog gradiva i utvrđivanje gradiva sa evaluacijom.

Uvodni deo časa vremenski traje oko 5 minuta i on treba da omogući prirodno i logično nadovezivanje novog gradiva na već poznate činjenice. Odvija se u vidu razgovora – pitanja i odgovora. Pošto je pažnja polaznika obuke osnovni faktor sticanja znanja, ovaj deo časa treba biti usmeren ka usresređivanje pažnje na novo gradivo. Ambijent i uredna radna atmosfera daju doprinos uspešnosti obuke.

Usvajanje (izlaganje) gradiva traje oko 35 minuta. Posebnu pažnju predavači moraju obratiti na činjenicu da je planiranje toka časa od velikog značaja za ostvarivanje postavljenih zadataka. Važno je odrediti obim programske građe koji je logička celina za jednu nastavnu jedinicu. Od velikog je značaja sposobnost nastavnika-predavača da razdvoji bitno od nebitnog u skladu sa nastavnim programom. U cilju efikasnosti i izbegavanja monotonije treba pribegavati kombinovanju nastavnih metoda i upotrebi različitih nastavnih sredstava.

Utvrdjivanje i obnavljanje traje do 7 minuta. Obradeno gradivo treba utvrditi i dobiti povratnu informaciju o obimu i kvalitetu (primenljivosti) usvojenih znanja i veština. Vreme će najracionalnije biti upotrebljeno ukoliko predavač postavlja pitanja na koje polaznici daju kratke odgovore. Polaznicima treba omogućiti da vrednuju čas i da postave pitanja u vezi gradiva.

Mešoviti čas

Koristi se za obradu novog gradiva i utvrđivanje usvojenog znanja i veština. Ima tri dela kao i čas obrade novog gradiva, ali uvodni deo mešovitoг час traje duže nego kod prethodnog tipa. Korsti se kod obimnih nastavnih tema kod kojih se znanja i veštine nadograđuju jedna na drugu, na primer kod nastavne teme tehnike kretanja i vođenja.

Čas obnavljanja i utvrđivanja gradiva

Obnavljanje i utvrđivanje omogućava da stečena znanja i veštine polaznika obuke postanu njihova trajna svojina i solidan osnov za dalje napredovanje. Ovi časovi slede nakon završetka obrade nastavne celine, pomažu korelaciju stečenog znanja iz različitih nastavnih jedinica, tema i obuka.

Značaj pripreme nastavnika za nastavu

Pripremanje predavača-nastavnika za časove sastavni je deo njegovog rada na obuci. Nije redak slučaj da nastavnik sa manje stručnosti i iskustva postigne na obuci bolje rezultate zbog toga što je pripremanje za čas shvatio ozbiljno. Pre svega nastavnik treba da se upozna sa detaljima nastavnih planova i programa prema kojima se vrše obuke. Upoznavanje raspoloživih udžbenika, priručnika i literature je od velikog značaja. Planiranje izvođenja nastave i svakog pojedinog časa je svesno projektovanje svoga rada prema određenom cilju. U svakom slučaju nastavnik tokom planiranja i izvođenja nastave uvek pred sobom mora imati planirani ishod ka kojem teži. Cilj obuke nije obuka već ostvarivanje postavljenih ciljeva, osposobljavanje polaznika za konkretne zadatke.

Pismena priprema nastavnika nije znak njegove nestručnosti već odraz njegove sistematičnosti i posvećenosti. Nije sramota za predavača da ispred sebe ima papir ili neki drugi oblik podsetnika, ali u čitanju iz knjige ili sa računara treba imati meru.

Proveravanje i ocenjivanje

Proveravanje i ocenjivanje omogućava sagledavanje postignutog uspeha realizovane obuke. Bitni elementi su kvantitet i kvalitet usvojenog znanja i veština. Proveravanje kvantiteta obuhvata količinu znanja u odnosu na celokupno gradivo i delove gradiva kao i samostalnost učenika pri davanju odgovora. Kod kvaliteta znanja i veština nastavnik obraća pažnju na razumevanje određene materije od strane polaznika i na sposobnost polaznika da znanje i veštine primeni kao i na sposobnost polaznika da gradivo samostalno produbi. Ocenjivanje polaznika od strane nastavnika je pokušaj objektivnog sagledavanja znanja i sposobnosti polaznika. Ocena je stav, mišljenje nastavnika o znanju i sposobnostima polaznika.

Proveravanje znanja može biti subjektivno i objektivno.

Subjektivno obuhvata usmeno i pismeno proveravanje. Usmeno proveravanje daje neposredni kontakt nastavnika sa polaznikom što je od posebnog značaja za nastavnika i polaznika. Tokom trajanja obuke potrebno je pratiti i evidentirati odgovore polaznika kako bi se realnije sagledalo znanje i napredovanje polaznika. Nastavnici koji na ovaj način postupaju nemaju mnogo problema prilikom davanja konačne ocene. Pisano proveravanje znanja kroz različite vežbe (kartogarfija) ili pisanje programa i izveštaja (vodička delatnost) se ređe primenjuju tokom planinarskih obuka. Značajno je zbog negovanja pravilnog izražavanja i pisanja.

Objektivno proveravanje znanja vrši se testiranjem kandidata. Najčešće se koristi kombinovano sa usmenim proveravanjem, tako daje najbolje rezultate. Ovaj oblik ocenjivanja zahteva stručnost i pripremu, ali isključuje subjektivnost ocenjivača. Važno je da su pitanja jasna, odgovori tačno definisani kako bi se rezultati mogli egzaktno, broјčano iskazati.

Kod obe vrste ocenjivanja od velikog je značaja da su pravila i metode ocenjivanja unapred poznati i svim polaznicima dostupni. Način ocenjivanja je najbolje polaznicima objasniti pre početka obuke. Poželjno je omogućiti polaznicima da se sa spiskom pitanja unapred upoznaju.

Lokacija realizacije obuke, organizacija obuke, učionica, kabinet, vežbalište i nastavna sredstva

Lokacija realizacije obuke mora obezbediti uslove: dostupnosti, smeštaja, ishrane, uslova za neometan rad, potrebne terene i vežbališta i nastavna sredstva. Takve uslove pružaju neki planinarski domovi i neke adaptirane seoske škole u planinskim predelima. Kraće obuke (osnovna planinarska obuka) mogu se realizovati u prostorijama planinarskih klubova i na drugim lokacijama u gradovima.

Obuka se može odvijati u vremenskom kontinuitetu (na primer obuka za planinarske vodiče je 2015. godine trajala 10 dana u kontinuitetu), ali se može realizovati intervalno, vikendima (npr. Alpinistički tečajevi AOB). Određene vrste stručnog usavršavanja radi sticanja licence odvijaju se individualno kroz mentorski rad i kontakte ostvarene preko interneta (rad mentora sa vodičima-pripravnici).

Teorijska predavanja i neke vežbe (prva pomoć npr.) mogu se efikasno realizovati u učionicama i planinarskim domovima. Napuštene škole u planinskim selima su često pogodna i inspirativna mesta za realizaciju obuke ukoliko postoji mogućnost za upotrebu savremenih multimedijalnih uređaja. Opremljena vežbališta koja se nalaze u blizini čvrstih objekata za smeštaj mogu pomoći ekonomičnom izvođenju nastave. Učionice u školama i edukativnim centrima su svakako već uređene u skladu sa zahtevima metodike nastave. Kada se obuka sprovodi u planinarskim domovima to se najčešće radi u trpezarijama objekta i tada je trpezarije potrebno urediti kako bi polaznici imali uslove za rad i kako suvišni detalji ne bi nepotrebno odvlačili pažnju.

Svakako su planine, šume i noćno zvezdano nebo (kao i mnoga toga još) izuzetno opremljeni kabineti i savremena nastavna sredstva. Ne treba se ustručavati i treba obuke realizovati u realnim uslovima, ukoliko je to svrsishodno i moguće.

Nastavna sredstva su alati uz pomoć kojih se izvodi obuka i daju pravac i podršku učesnicima a nastavniku sigurnost. Tabla, karta, lutka za prvu pomoć, busola, GPS, nastavni filmovi i prezentacije, fotografije, planinarska oprema i naravno priručnici i udžbenici su samo neka od nastavnih sredstava koja se na obukama koriste.

Faktori uspešne nastave

I pored svih navedenih metodičkih pravila na uspeh obuke utiču i mnogi drugi faktori. Neki praktični saveti za realizatore planinarskih obuka su:

- Lični primer ima daleko veći značaj u vaspitanju u odnosu na navođenje etičkih principa

- Pre početka nastave proveri sa koji znanjem polaznici raspolažu
- Objasni ciljeve nastave. Svaki polaznik će biti motivisaniji za rad ukoliko zna zašto nešto uči
- Vladaј materijom koju predaješ ili nemoј predavati. Pripremi se za svaki čas kojeg držiš.
- Ne pretvaraj se da znaš ono što ne znaš. Ispašćeš glup
- Ne plaši se da gledaš u svoje pripreme, ali nikada nemoј читати lekciju, osim ako za to ne postoje bitna opravdanja
- Individualno prilagođavanje polazniku: planinarska populacija koja se prijavљуje za obuke je veoma različita po godinama, obrazovanju, fizičkoј spremi...
- Govori razgovetno
- Ne žuri
- Objasni svaki termin koji se koristi. Ne koristi reči za koje ne znaš šta znače
- Budi posvećen cilju rada. Ne dozvoli rasplinjavanje i dugotrajno skretanje od teme
- Gledaj u polaznike, prati njihove reakcije. Ne gledaj u papir, ekran ili kroz prozor.
- Pitaj da li je jasno ono što im pričaš, pokazuješ. Pitaj da li su te razumeli.
- Dozvoli polaznicima da vrednuju tvoje predavanje, i ti njih ocenjuješ. Podučavajući učimo.
- Pitaj da li ima pitanja u vezi gradiva, ne plaši se razgovora sa polaznicima
- Ponavljanje je majka učenja, zajedno ponovite gradivo na kraju. Tako ćeš proveriti efekat rada, ostvarenost ciljeva
- Smisao za humor može da pomogne